

Genhoes

Er zijn plaatsen in Nederland, die zich tooien met de naam “kastelendorp” met kastelenroutes en aanverwante attracties. Oud Valkenburg doet daar niet aan mee, al is de kastelendichtheid per hoofd van de bevolking gigantisch. In vroeger tijden was dat vanzelfsprekend nog forser. Pastoor Damoiseaux beschreef het dorp in 1781 : er waren buiten de kerk en de pastorie twee kastelen en acht huizen. Op de molen van kasteel Schaloen woonde niemand, maar die werd wel als huis meegeteld.

Genhoes was het huis van de heer van Oud-Valkenburg, daarom spreken we niet over “kasteel Genhoes”. Genhoes is natuurlijk wel een kasteel, maar het woord zelf houdt dat begrip al in. Genhoes betekent namelijk “het versterkte huis van de dorpsheer”. De naam treffen we vaker aan.

De geschiedenis van Oud-Valkenburg gaat ver terug, verder zelfs dan van Valkenburg. Sommigen verwijzen naar de roemruchte schenkingsakte van Gerberga uit het jaar 968, waarmee het domein Meerssen aan de abdi van Reims toekwam. De eerste schriftelijke vermelding van de heerlijkheid dateert van 1041 toen keizer Hendrik III zijn bezittingen in “Falchenberch” aan zijn nicht Irmgard schonk en men is het er algemeen over eens dat hiermee Oud-Valkenburg wordt bedoeld. Valkenburg moet ergens in de elfde eeuw daarvan zijn afgescheiden. Of toen in Oud Valkenburg iets van een kasteel heeft gestaan valt te betwijfelen. Alle verhalen over Genhoes, al gebouwd in of voor 968, zijn op speculatie gebaseerd.

Oud-Valkenburg was en is natuurlijk niet het centrum van de wereld. De oudste geschiedenis van het dorp en zijn kastelen is maar matig gedocumenteerd en bestudeerd. Veel informatie over personen en gebeurtenissen voor de vijftiende eeuw is dan ook duister, meer vermoeden dan feiten. Daarover kunnen we Huygen citeren (in zijn boekje over Genhoes) die een lange beschouwing afrondt met de zin “Wetenschappelijk wil dit niets zeggen, doch het geeft toch te denken”.

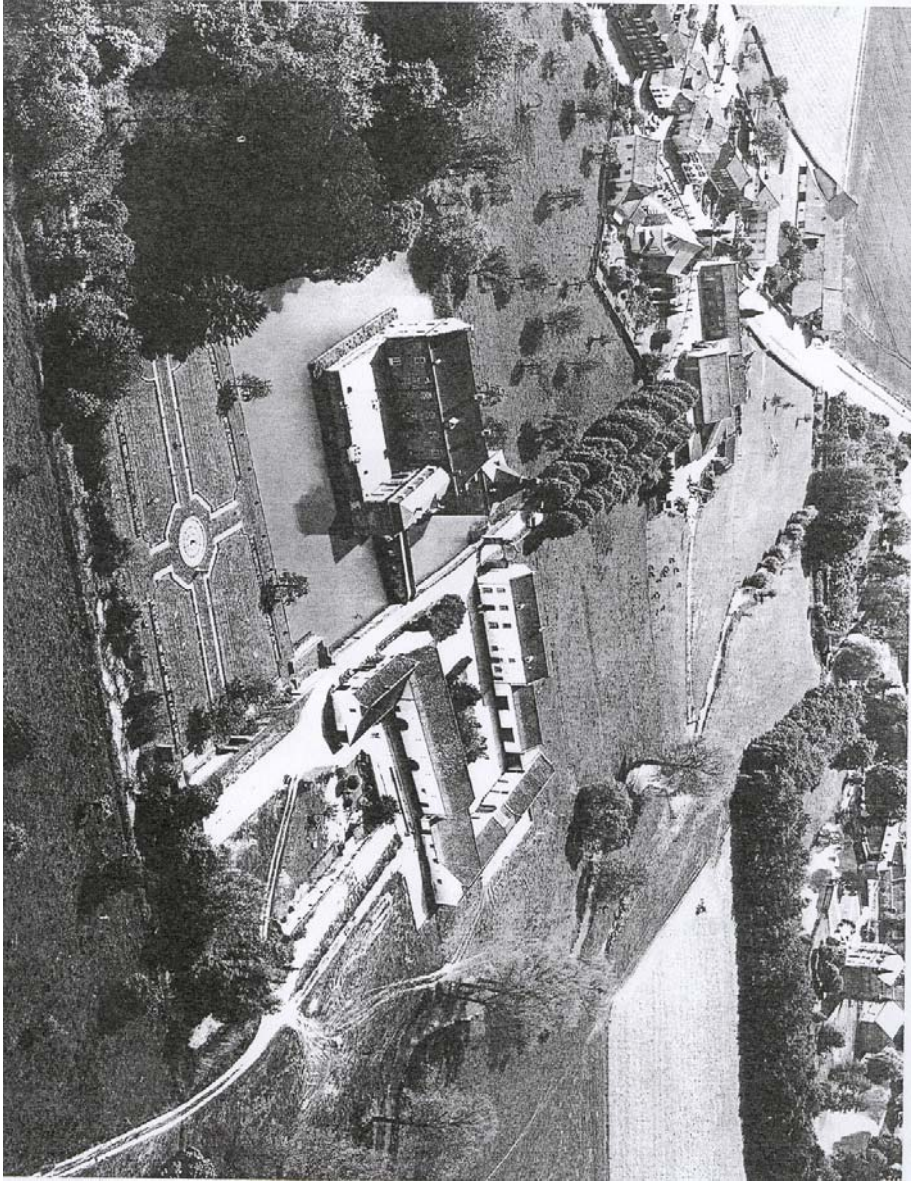
In ieder geval was er in de elfde eeuw en dorpje en vermoedelijk een kerkje. In de dertiende eeuw komen enkele heren van Aldenvalkenburgh of Altvalkenborg in akten voor. Die hebben er natuurlijk hun woning gehad, maar dat zal weinig meer zijn geweest dan een boerenhof. Tot het einde van de veertiende eeuw is het dan stil, totdat in 1381 de rechten in deze

omgeving opnieuw geregistreerd worden. Oud-Valkenburg blijkt dan tweeërlijk te zijn, Frank Struvers van Bunde (Schaloen ?) en Johan van Alden-Valkenburg (Genhoes). Dat duurde tot 1444, toen ene Jan 't Zievel de heerlijkheid op zijn naam verenigde. Door huwelijk kwam Oud-Valkenburg daarna in handen van de familie van Ghoor uit Neer, een zijtak van de graven van Horn.

Het hoofdgebouw en de toren, zoals wij die nu kennen, is gebouwd door Johan I van Strijthagen tussen 1545 en 1560 voor de toen enorme som van 46.000 guldens. Oudere restanten van een vroeger kasteel zullen, alle romantische verhalen ten spijt, miniem geweest zijn; het familieregister noteert "nieuw vanuit de grond laten opbouwen". Kort na de bouw wordt Genhoes door Spaans krijgsvolk in brand gestoken en grotendeels verwoest (1576) net als Schaloen. Het familieregister noemt als restwaarde 25.000 guldens, dat wil zeggen dat daken en binnenbouw verdwenen zullen zijn. De kosten van het eerste herstel zijn ook genoteerd : 1700 gulden. Uit de verhouding van de bouwsom en de herstelkosten valt af te leiden dat men aanvankelijk maar uiterst beperkt heeft herbouwd en dat latere eigenaren na 1600 de hoofdvleugel weer in orde hebben gebracht.

Overigens zijn de onduidelijkheden over Oud-Valkenburg en Genhoes in die periode ook het gevolg van een reeks van ernstige meningsverschillen in de familie van Ghoor en aanverwanten over de rechten op de heerlijkheid. Men procedeerde meer dan honderd jaar en stapte van de ene rechtbank naar de andere. Pas tegen het einde van de zeventiende eeuw kwam aan de ruzie een einde en werd Genhoes afgescheiden van de heerlijkheid Oud-Valkenburg.

In 1701 werd het kasteel bij opbod verkocht en de nieuwe eigenaar was Georg, baron van Thunderfeld. Die kwam niet uit de buurt : het was een Let van geboorte, zoon van de burggraaf van Narva. In die tijd behoorde Letland tot Zweden. Hij was toen als generaal-majoor in dienst van Keizer Leopold I van Oostenrijk en de aankoop van Genhoes (en van kasteel Haren in Voerendaal in hetzelfde jaar) zou te maken kunnen hebben met de pogingen van deze keizer om in de zuidelijke Nederlanden meer vaste voet aan de grond te krijgen. Anderen houden het er op, dat de aankopen een gevolg waren van de huwelijksvoorwaarden van de baron, die in 1696 trouwde met een meisje uit Voerendaal, Anna Barbera de Lamberts van kasteel Cortenbach. Daardoor moest hij zijn bezittingen in Zweden verkopen en daarvoor in de plaats ander bezit in deze omgeving verwerven.

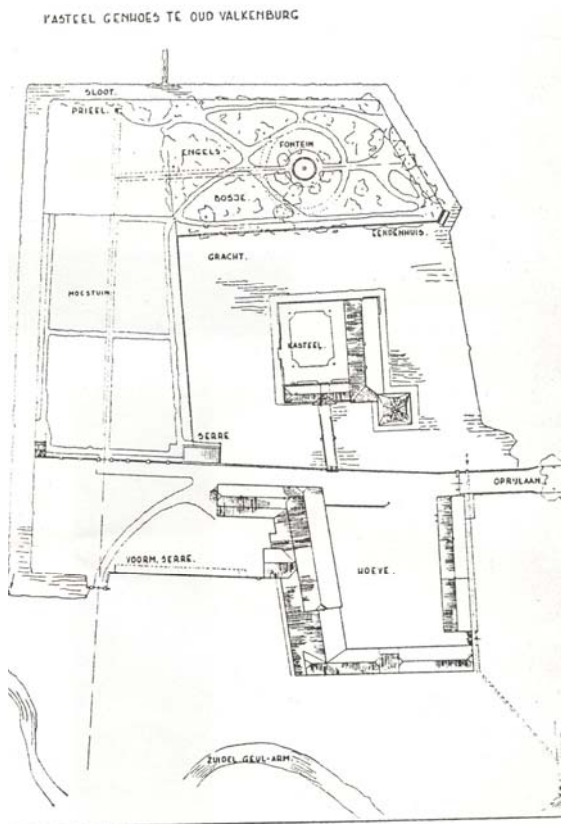
Thunderfeld was niet de eerste de beste. Hij was in de jaren 1713-1714 gouverneur-generaal van het hertogdom Limburg en van de landen van Overmaze. Later volgden nog promoties tot veldmaarschalk-luitenant en gouverneur van het fort Dendermonde.

Van Thunderfeld heeft het zijne bijgedragen aan de uitbouw en verfraaiing van het kasteel. De monumentale hoofdtrap en een aantal stuczolderingen werden in zijn tijd gemaakt, en de hoofdingang met rondboog in de frontgevel, die overigens uit de achttiende eeuw stamt. Ook een portret van Karel XII van Zweden heeft hij aangekocht. De veldmaarschalk stierf in 1743 waarna zijn zoon, generaal Herman Georg baron van Thunderfeld, de eigenaar werd. Die stierf al in 1749 en toen werd het kasteel gekocht door Leonard Thimus, een rijke lakenfabrikant uit Aken/Eupen. Van die laatste plaats is hij burgemeester geweest. Thimus heeft het kasteel het aanzicht gegeven zoals we dat nu kennen. Hij heeft de naar de hoeve gekeerde vleugel laten bouwen, een verdieping hoog met mansardekap. De architect is (vermoedelijk, zoals zo vaak) de bekende J.J.Couven uit Aken, die in 1757 ook het koor van de parochiekerk zou bouwen. De grote zaal werd voorzien van eikenhouten betimmeringen met een vast schoorsteenstuk, terwijl het aan twee kanten open terras werd afgesloten door een stenen borstwering, aan de oostzijde onderbroken door een balkon met een sierlijk gesmeed ijzeren hek.

Toen de renovatie en uitbouw van het kasteel klaar was (1754) werd de bezitting in verband met de vroegtijdige dood van zijn dochter Cath. Theresia toebedeeld aan haar echtgenoot Johann Friedrich von Pelser, heer van Berensberg, drossaard van het graafschap Wittem, lid van de grote raad van Aken en schepen. Wie denkt "al weer een buitenlander" heeft het mis : zijn vader was geboren in Sibbe. Vermoedelijk bouwde deze von Pelser de tegenwoordige, zeer grote maar sobere U-vormige hoeve. Over de vroegere boerderij is niets bekend.

In 1766 is Johann Friedrich in de adelstand verheven met vergunning om zich von Pelser Berensberg te noemen. Hij overleed in 1771 en werd door zijn zoon Leonard opgevolgd. Even een link naar de grote geschiedenis : diens zus Marie is hofdame geweest bij koningin Marie Antoinette en heeft in 1794 onder de guillotijn het leven gelaten. Haar geest zou nog rondwalen in de kelders van Genhoes.

Na de inrichting van het Koninkrijk der Nederlanden werd Leonard in 1822 ingelijfd bij de Nederlandse adel; later werd hij ook nog erkend in de Pruisische adelstand.

Architectenbureau Sandhövel en van Strien, Amby.

Na hem volgden een zoon en een kleinzoon als bewoners van Genhoes. In 1907 kwam de fraaie bezitting in handen van vier dochters van de laatste. Daarvan bleven de twee ongehuwd, de freules Constanze en Maria, tot hun dood in respectievelijk 1922 en 1929 op Genhoes wonen. Later diende het kasteel alleen nog als zomerverblijf waardoor de onderhoudstoestand achteruit ging. In 1940 ging de familie het kasteel na enig herstel weer permanent bewonen. De gezinnen Dankelman en Huygen, nazaten van de beide andere zusters, namen er hun intrek.

In het begin van de jaren vijftig kwam er een nieuwe functie voor Genhoes. De Utrechtse antiquitairs en kunsthandelaren, de gebroeders Krijnen, huurden het gebouw voor hun collectie en wilden er ook gedeeltelijk een museum van maken. De Limburgse pers reageerde opgetogen : “een unieke staalkaart van de Europese beschaving” zouden we in Oud-Valkenburg kunnen bewonderen en de Volkskrant meende dat hun collectie van middeleeuwse kunst de moeite van een bezoek ruimschoots waard zou zijn. Goed tien jaar later was het einde van de gebroeders minder eclatant. In 1965 was er bij een veiling sprake van oplichting en bedrog. Antiek meubilair was op Genhoes gefabriceerd uit “oude kerkbanken, die in Limburg goedkoop te krijgen waren”.

Inmiddels was Genhoes niet meer in handen van de familie von Pelsler Berensberg. In 1955 is het kasteel en het landgoed van ruim 88 hectaren voor ruim f.440.000 overgedragen aan de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, die het geheel nog steeds bezit.

Na de gebroeders Krijnen kreeg het kasteel opnieuw een artistiek bewoner. De schilder William Halewein vestigde er een museum van zijn eigen werk. Hij schilderde vooral Indische en Palestijnse mensen en taferelen. Zelf vond hij zich min of meer een genie, met Rembrandt te vergelijken – de Nederlandse kunstwereld dacht daar terecht anders over. Halewein haalde regelmatig de pers met klaagzangen over de onderhoudstoestand van het kasteel, het ontbreken van centrale verwarming en de achteruitgang van zijn schilderijenbestand. In 1975 is hij van het toneel verdwenen. Zijn beide opvolgers, ook schilders, zijn van een ander postuur.

Na het vertrek van Halewein stond Genhoes enige tijd leeg, tot in 1979 Laurens Bisscheroux het gebouw betrok. Hij was in brede kring bekend als een eigennuttig architect ; zijn “toetergebouw” aan de Akerstraat in Heerlen zal zich menigeen nog kunnen herinneren. Andere projecten van zijn hand zijn de Rodahal en het politiebureau in Kerkrade, de ondergrondse kerk van de Andreasparochie te Heerlerbaan en de bodega la Mancha aan het Pancratiusplein in Heerlen. Midden zeventiger jaren verruilde hij de tekenplank voor de schildersezels, voor zijn omgeving een moeilijk te begrijpen stap. Afstand doen van een comfortabel architectenhonorarium in afwachting van de verkoop van het eerste schilderij, dat lijkt immers een onzekere toekomst.

Tot zijn dood in 1997 bouwde hij aan een imponerend oeuvre, in zijn schilderijen even eigenzinnig als in zijn gebouwen.
In 1985 verruilde hij Genhoes voor een woning/atelier aan de Nieuweweg in Valkenburg.

Opnieuw had Genhoes een aantal jaren geen bewoner, totdat in augustus 1988 de schilder Leendert van Dijk (*Sittard 1939) het kasteel betrok – en die woont en werkt er nog steeds. Ook zijn werk ondervindt grote waardering. Het is een schilder van stillevens, interieurs, portretten en landschappen ; zijn werk toont een spannende wisselwerking tussen een natuurgetrouwe weergave en een abstracte onderlaag.

Gelukkig kunnen we het oude Genhoes uit de zestiende eeuw nog vrijwel onveranderd bewonderen – een robuuste eenvoudige schoonheid zonder fratsen. Ik zou zo nu en dan het bordje “verboden toegang” voorzichtig negeren en het kasteel stilletjes van dichtbij bekijken.

Frans Vanmeulebrouk

- Voor wie wat meer wil weten over Genhoes en Oud-Valkenburg :
K.J.Th. Janssen de Limpens	Geschiedenis der heerlijkheid Oud-Valkenburg <i>publications 1966 p. 55/92</i> Geschiedenis van kasteel Genhoes <i>Maasgouw 1958 p. 105 e.v.</i>
C.A.Huygen	Genhoes te Oud-Valkenburg, Valkenburgs bakermat- <i>Gulden reeks van Limburgse monumenten nr. 4 1956</i>
Fr.G:H:M: Crutzen	Gevecht om een kerk : Oud-Valkenburg versus Sibbe/Ijzeren <i>Jaarboek Historische studies Geuldal 2002 53-132</i>

Een goede bron met deugdelijke en compacte informatie over de Limburgse kastelen is te

Vinden op internet : www.kasteleninlimburg.nl. Genhoes is ook als spookkasteel bekend :

www.enctype.de/castles/genhoes.htm.